

М. О. Левицький,

студент 2 курсу спеціальності «Правознавство»
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник — **І. О. Рощина,**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та кримінального права

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТАТУС «ВОРА В ЗАКОНІ»: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Питання відповідальності за статус «вора в законі» стало новелою кримінального законодавства України, зумовивши широку правову дискусію щодо імплементації цього поняття у Кримінальний кодекс України. З одного боку виступають прихильники подібних ініціатив, адже немає сумнівів, що питання організованої злочинності є актуальним не лише в Україні, а й у світі в цілому. З іншого боку, лунає думка про те, як саме було впроваджено поняття «вора в законі» до нашого законодавства, а також наскільки вітчизняне закріплення відповідає міжнародним вимогам.

Мета даного дослідження полягає у визначенні кримінально-правових наслідків за статус «вора в законі», аналізі міжнародного досвіду країн, які впровадили подібні норми до своїх кримінальних законів, та зіставленні цього досвіду з новелою українського кримінального законодавства.

Актуальність даного дослідження зумовлена нещодавніми змінами до КК України, які вперше закріпили відповідальність за статус «вора в законі» на законодавчому рівні. Нормативно-правове врегулювання даного питання призвело до відповідних юридичних наслідків, які потребують комплексного огляду та оцінки.

У дослідженні використовувалися такі загальнонаукові методи: емпіричного

дослідження (порівняння й опис), теоретичного пізнання (формалізація, аксіоматичний метод), загальнологічні (аналіз, синтез, ідеалізація, узагальнення). Також використовувалися спеціальні юридичні методи: формально-юридичний, порівняльно-правовий.

Питання більш ефективної протидії організованій злочинності було досліджено у наукових роботах Андрушка П. П., Алферова Ю. А., Білоуса Є. М., Джужи О. М., Дульського О. О., Додженкова О. Ф., Грохольського В. Л., Кислого А. М., Погорецького М. А., Шостко О. Ю., Юрченка О. М. та ін. Крім цього, особливу роль протидії особам, яких відносять до «ворів в законі», у своїх працях приділили, зокрема, Василичук В. І., Данченко Л. І., Калиновський О. В., Ремський В. В. Ними було висвітлено різні аспекти наслідків організованої злочинності, а саме ролі «вора в законі» через розкриття сутності даного поняття, огляд особливостей при здійсненні досудового розслідування та кваліфікації, визначення наслідків діянь тощо. Проте в даній роботі пропонується детальний огляд законодавчого закріплення статусу через призму теоретичних напрацювань та імплементації міжнародного досвіду, а також висвітлення нагальних проблем, які виникають при законодавчому закріпленні. Хоча поняття «вор в законі» не має законодавчого ви-

значення в Кримінальному кодексі України, Шемчушенко Ю. С. вважає, що це злочин, який дотримується злочинських «законів» і визнається злочинним світом найавторитетнішим із наданням йому особливого статусу, що використовується для підтримання певного порядку в злочинному середовищі [1]. Попри це, в законодавствах різних країн дане поняття має чітке визначення. Так, наприклад, у кримінальному законодавстві Грузії встановлено, що злочинцем у законі є член злочинського світу, який за спеціальними правилами злочинського світу, у будь-якій формі керує ним, або/і організовує злочинський світ або певну групу осіб [2]. Крім цього, поряд із цим поняттям визначено ще й «злочинський світ» та участь у ньому, оскільки разом вони становлять єдину систему злочинного світу, притаманного для пострадянських країн. Приклад Грузії є характерним, бо явище «вора» або «злочинця в законі» є особливістю країн колишнього СРСР, саме звідти бере витoki таке особливе становище злочинців.

На думку Кузнєцової Н. Ф. та Лунєвої В. В., таке поняття з'явилося на початку 30-х рр. ХХ ст. в СРСР через появу організованих злочинних груп, які проявляли неполітичну непокору та протидію радянській владі, а керівники цих груп називали себе «хранителями традицій дореволюційної Росії» та отримали статус «вора в законі» [3]. Крім цього, саме тоді було створено так звані «кодекси вора в законі», який визначав суворі обмеження для носіїв цього статусу. Вони не могли мати сім'ю, не могли за жодних обставин співпрацювати з органами державної влади та сприяти проведенню оперативно-розшукової діяльності. Проте, починаючи з 50-х рр. ХХ ст. цей звід правил змінювався (можливість мати документи, зв'язки з жінками тощо), а сама проблема стала куди більш помітною для правоохоронців.

Особливої гостроти дане питання набуло вже після створення незалежних держав на території колишнього СРСР, оскільки за часи свого існування в радянській системі дані організації встигли отримати як широке розповсюдження, так і значний вплив на суспільство. Станом на 1993 р. кількість ворів в зако-

ні на території колишнього СРСР складала близько 1200 осіб [4], а ефективного механізму протидії на рівні законодавства країн ще не існувало. Подібна правова невизначеність призвела до того, що вже наприкінці 1999 р. кількість таких злочинців зросла до 1600 осіб.

Усвідомивши весь масштаб проблеми, першим рішучим кроком протидії даному явищу стали зміни до кримінального законодавства Грузії у 2005 р., адже Грузія чи не найбільше потерпала від злочинної діяльності ворів у законі, які мали цілі ієрархічні структури. У підсумку, з 2005 р. Кримінальний кодекс Грузії було доповнено низкою статей, якими встановлено відповідальність за членство у злочинній спільноті та перебування особи у статусі «вора (злочинця) в законі», за участь у «злочинському зборі», підтримку «діяльності злочинської спільноти» та за звернення до члена «злочинської спільноти» / «вора (злочинця) в законі» чи отримання матеріальної вигоди або матеріальної переваги внаслідок такого звернення [5]. Такими діями грузинським правоохоронцям вдалося фактично ліквідувати організовану злочинність, адже у «ворів в законі» не залишилося жодного поля для діяльності. Це призвело до масового відтоку злочинців до тих країн колишнього СРСР, де подібна діяльність ще не була криміналізована, зокрема й до України.

Успішний досвід Грузії перейняли й інші країни, наприклад, Російським парламентом впроваджено зміни до Кримінального кодексу, якими встановлювали кримінальну відповідальність за «зайняття вищого становища в злочинній ієрархії», а в Кримінальному кодексі Республіки Казахстан з'явилися такі поняття як «координація злочинних дій» та «особа, яка займає провідне становище», де під особою, яка займає провідне становище, мається на увазі особа, уповноважена керівниками організованих груп (злочинних організацій) повноваженнями з координації злочинних дій, або особа, за якою члени групи визнають право брати на себе найбільш відповідальні рішення, які стосуються їхніх інтересів і визначають напрямок і характер злочинної діяльності [6]. Крім

цього, подібні зміни відбулися й у кримінальному законодавстві Вірменії та Білорусі, що в підсумку призвело до зменшення кількості «ворів в законі» на території наведених країн до 450 осіб у 2019 р.

Наведений міжнародний досвід слугує плацдармом до успішного врегулювання даного питання в рамках українського кримінального законодавства. Влітку 2020 р. Кримінальний кодекс України було доповнено такими визначеннями як «вор в законі» та «злочинна спільнота», що має допомогти правоохоронцям у ліквідації такого роду правопорушень. За статистичними даними, наведеними Головою Національної поліції України Ігорем Клименком, кількість етнічних українців серед «ворів в законі» складає близько 6% [7], що є наочним результатом повільної реакції законодавця на зміни в кримінальних кодексах країн-сусідів.

Проте, на думку багатьох юристів, прийнятих змін до Кримінального кодексу недостатньо для успішного подолання явища організованої злочинності

в Україні. Так, Національна асоціація адвокатів України висловила свої зауваження [8], визначивши наступний перелік проблем та колізій, що породжує прийняття даних змін:

— наслідування законодавчого прикладу країни-агресора.

— неправильна інтерпретація грузинського досвіду, неврахування практики ЄСПЛ з цього питання та рекомендацій Ради Європи.

— порушення загальних принципів Конституції та Кримінального кодексу.

Таким чином, можна дійти висновку, що комплексний підхід до вирішення проблеми, пов'язаної з «ворами в законі» та організованою злочинністю, має свої результати, статистика за останні 30 років є аргументованим підтвердженням. Попри це, дана проблема залишається актуальною й донині та потребує законодавчого врегулювання з урахуванням усіх рекомендацій, наданих кваліфікованими спеціалістами, а також у вмілому та адаптованому застосуванні міжнародного досвіду в українських реаліях.

Список використаної літератури

1. Злодій у законі // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2: Д — Й. 744 с.
2. Кримінологія: посіб. для навч. / за заг. ред. д. ю. н., К82 проф. А. І. Долгової. 3-е вид., допов. М.: Норма, 2005. 912 с.
3. Кримінологія: посіб. / ред. проф. Н. Ф. Кузнецової, проф. В. В. Лунеева. 2-е вид., допов. М.: Волтерс Клувер, 2010. 640 с.
4. Статистичні відомості про виявлені організовані групи та злочинні організації і вчинені ними кримінальні правопорушення за період з 1993 по 2001 рр. (у таблицях) // Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України. Київ: [б. в.], 2002 р. 14 с.
5. Пояснювальна записка до проекту Закону України від 02.12.2019 р. № 2513. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI00876A?an=2>.
6. Легітимація поняття «вор в законі» та іншої злочинної термінології: дієвий спосіб протидії організованій злочинності чи чергові декларативні норми? // інтернет видання «Юридична газета» Т. Пристай, Д. Мельніков, 2020 р. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/legitimaciya-ponyattya-vor-v-zakoni-ta-inshoyi-zlochinnoyi-terminologiyi-dieviy-sposib-protidiyi-org.html>.
7. Виступ Голови Нацполіції Ігоря Клименка на «Свободі Слова», ТРК Україна, 2020 р. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/667229.html>.
8. Пропозиції та зауваження Національної асоціації адвокатів України до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою». URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/159001-zakon-pro-zlodiyiv-v-zakoni-advokatura-pidgotuvava-svoyi-zauvazhennya>.